

Жусуп Айдартеги

МАНАС_{ТЫ} **ким курган?**

Бишкек 2012

Жусуп Айдартеги

МАНАС_{ТЫ} ким курган?

Бишкек 2012

УДК 719
ББК 79.0
А 37

Айдартеги Ж.

А 37 Манасты ким курган. - Б.: 2012. – 30 б

ISBN 978-9967-26-696-4

Кыргыз журтчулугунун ырыскысына ушундай
инсандар арбын болсо экен деген тилек-максат менен
жазылды.

А 4403000000-12

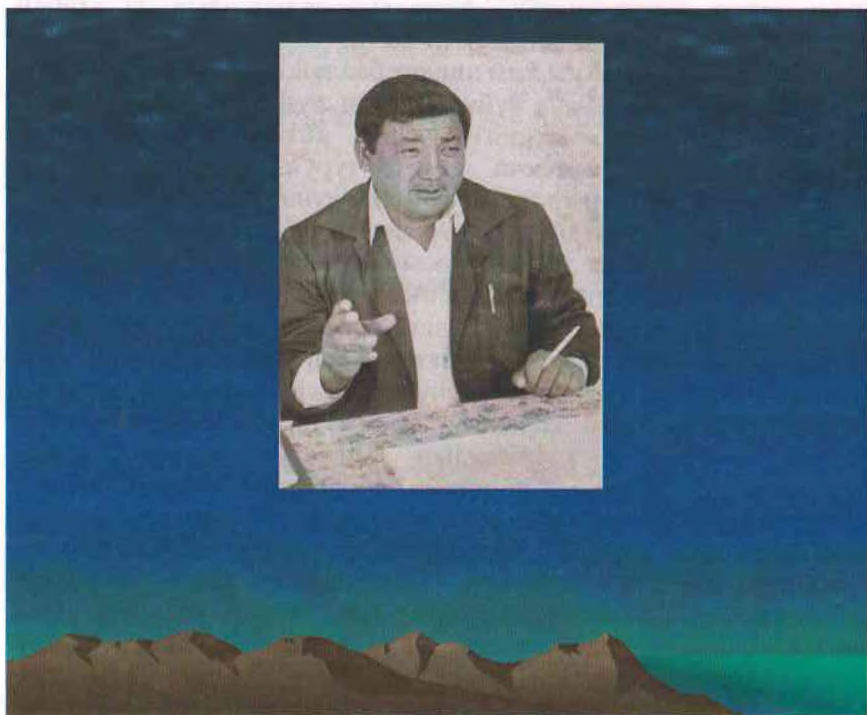
УДК719
ББК 79.0

ISBN 978-9967-26-696-4

© Айдартеги Ж., 2012

Салам. замандаш!

«Адамдын баары өзү үчүн, а баары үчүн ким?» деген экен орто кылым ойчулу Асан овлуя. Ушул күнгө чейин район-шаар, облус башына кимдер гана келбеди, алар эмне жасады, мына ошолордун жасаган жумуштарын таразага сала салыштырып олтуруп, өзүмдүн көңүлүм тарткан адамым тууралу учкай сөз кылайын деп калдым. Ал Абдрахманов Гыламидин. Аны тирүү легенда десем, айрым бакылдык кылгандар (дегеним, Баткен тууралу китеп чыгарышып, Г.Абдрахмановдун атын да атабай коюшуптур) досу болгондон айтып жатат да дешп мүмкүн. Жок, кудай акы андай эмес. Аны ким адилет баалай алса, Баткен району, бүгүнкү Баткен шаары үчүн күйүп бышып жумуш жасоодо алдына адам салбаган инсан экендигин даана айтаар эле, айтып да жүрүшөт. Ал жаш жетекчи болуп туруп, 1977-жылкы жер титирөөнүн кесепетинен улам Баткен районуна ОША-60 тибиндеги мектептер курула баштаганда, чуркап жүрүп, титүү мектептин долбоорун таап келип, анын акчасын бөлүштүртүп, Базар-Балы айылындагы Крупская (азыркы С.Айгматов) атындагы мектептин курдуртканын бардыгы эле бишет бекен? Баткен шаарынын борборундагы музей деп (азыркы чыгармачыл балдар үйү) салынган имарат, маданият үйүнөн мейманканага чейинки маданият борбору деп салынган имараттар мамлекеттен акча албастан, биздин каармандын уюштуруучулугу менен курулгандыгын аваза кылып айтып жүрүшөт. Шаардын көркүн ачып турган таштан жасалган скульптураларчы? Кыргыз элинин эл аралык аренадагы тарыхый аброюн көтөрүү, түрк тектүү элдердин биримдигин тарыхый даректүү материалдар менен көрсөтүү максатында жасаган котормолору, чындап нар көтөргүс. Эки томдук «Манас» энциклопедиясына Манас тууралу баалуу даректүү материалдарды арбын киргизип, анын аты-жөнү авторлордун көч башында турат. Анын уюштуруучулугун, чыгармачылыгын бүгүн пайдаланып калсак болот эле. Жетекчи кызматтарда турганда, канчалаган жумуштарды башында туруп жасаткандыгын мындай койолу, ал жасаган эле жумуштарды атап кетели эле, өзүн өзү өлбөс кылып алгандай. Анын баасы бүгүн болбосо да эртең бааланары шексиз. Ал эми Манас эстелигин мамлекеттен каражат албай куруудагы жасаган жумуштары, не деген укмуш, канчалык айгса жарашат. Ошол үчүн, ал тууралу учкай болсо да баян кылып берейин дегеним.

Кайып болуп кетүү дагы рахат болор,
Элиңе аз да болсо жасап берсен.
Майлуу өмүр сүрсөң дагы азап болор,
Жерине эч нерсе кылбай кетсен.

- *Манасты ким курган?* – дешет.

- Ким курмак эле, Гыламиндин Абдрахманов да - дейм.

- *Кантип, кандайча, өзү жалгызбы?* – дешет

- Албетте өзү жалгыз эмес дечи, бирок Манас баатыр бабабыздын айкелинин формаларын Тургунбай

Садыков агабызды көндүрүп чыгарып келип, курулуш чыгымдарын өзү таап, иштөөчүлөрдү өзү уюштуруп, курулуш иштерин өзү башкарып бүтүрдү. Ошон үчүн Манасатын курулушу ага таандык, ошондон улам «Өзү курган», «Ал болбосо бул курулуш курулмак эмес» деп айтылат. Манас скульптурасын Баткен жерине орнотуу идеясы да ушул кишиники. Уюштуруучу да, курулуштун башчысы да, курулуш материалдарын камсыз кылган да, каржысын тапкан да, каржылаган да өзү. Төрт жыл бою өзүнүн үйүндөгү иш куралдарын, идиш-аяктарын, көрпө-төшөктөрүн, айлыгын, аялынын айлыгын, энесинин пенсиясын, жетпей калганда энесинин сактап жүргөн үч жылдык өрүгүн, өзүнүн жаңы алган машинасын сатып жиберип жүрүп Манасты тургузду. Бир үйүнө барсам, аяш энебиз айтат: «Ушундай да болобу, үйдө бир идиш калбады, көрпө-төшөктү, короодогу койду, кампадагы данды ташып кетип эле жатат, билбейм Манасты тургузуп жатабы, же тойгузуп жатабы?» - деп, чын-тамашасы аралаш баласына ыраазы болуп. Чындап эле курулушка керек болгон шаймандар (кетмен, күрөк,...), идиш-аяктар мындай турсун, аяшыбыздын себи болгон көрпө-төшөктөрүн да ташып кетиптир. Курулуштун жүрүшүнө көп күбө болдук, бир карасаң курулушчулар менен кошо таш көтөрүп жүргөн, бир карасаң бетон куюп жаткан, бир карасаң сварщик (ширетүүчү) менен бирге ширетип жаткан, бир карасаң кран машинанын кабинасында жогору жүк берип жаткан, бир карасаң курулушчуларга тамак, курулушка материал издеп

жүргөн. Эң башкысы, ал райондун жетекчилерин, мекеме-ишканалардын башчыларын ынандырып, алардын көңүлүн бул курулушка бургандыгында. Албетте, бул кишиге көрөлбастык кылып, «жумушу орто жолдо калып калар бекен» деп, жардам ордуна тоскоолдук кылгандар да болду.

- Ушундай да адам болот экен да. Анын өмүр баянын таржымалдап бере аласызбы? – дешет.

- Айтайын. Ал көп кырдуу жигит, кызыкпаган тармагы жок. Айрыкча тарыхый материалдарга кызыгып, аларды чогултуп, анализдеп, анан өзүнүн пикирин айтат. Кесиби боюнча математик, «Максатым, бүткүл түрк тектүү элдер бир туугандар экендигин, авал ал элдер бир эле Кыпчактар болгондугун, Кыпчактар тууралу тарыхтын өчүрүлгөнүн жандыруу, бурмаланганын түздөө, булганганын тазалоо, жалганын чалып, чындыгын ачып берүү» - дейт. Мен Гыламидин менен мектепте, анан институтта бирге окуп, аны менен жолдош болуп жүрүп, өзүнүн ким экендигин, анын үйүндө көп жолу болгондуктан, мунун ата жагынан ким экендигин, эне жагынан ким экендигин жакшы билип калдым.

Анын баш бабалары Атабий Кокон хандыгында Алымкулду аталык даражага алып келүүдөгү белдүү бийлерден болот. Аяш атабыз Абдрахман тээ орто кылымдагы ойчул, аалымдардын чыгармаларын жатка айткан аймактагы улуу Молдо болуп өткөн эле.

Ал эми эне тарабы Кокон хандыгындагы «баатыр» (аскер башы) чин даражасында турган Атакул баатырга барып такалат. Тарыхый материалдарга көп кызыгып, көп чогултканы да ошондон болуу керек.

Бул кишинин тарыхый иликтөө жаатында жасаган иштери Манасты кургандан да салмактуу, эмгектери али ачылбай турат. Анын кадыр-баркы күн өткөн сайын күчөй берет. Ал бир нерсени айтуудан мурда, айтыла турган ойду иликтеп, анын ак-карасын ажыратып, туурасын аныктап, катасынан тазалап, анан айтат. Мына ошондо, кыйын болсон талашып көр. Ал «Манас болгон, ал биздин бабабыз» десе, айрымдар жымыйып да жүрдү, шылдын кылгандай.

Андай учурларда, «мурдуан ары жагын көрбөгөн, сурасаң төрт атасын араң айтат, кыргыз санын көбөйтүп турганына да шүгүр» - деп койчу.

Гыламидин 1951-жылы 24-сентябрда Баткендин Саң-Сарай деген жеринде туулган, жылдызы Тараза. Анын кандай инсан экендиги неберелерине койгон аттарынан да баамдаса болот. Баш небересин, элдердин биримдигине аракет кылып жүрсүн деп Элдос, андан кийинкилерин, элдин коргоочусу болсун деп Элчоро, элдин асмандан издегенин жерден таап берсин деп Элкуту, Элдин токчулугу үчүн аракет кылып жүрсүн деп Элтойду, кызматың элди багууга жумшалсын деп Элбак атады.

Манасты Гыламидин кургандыгы тууралу мезгилинде, Баткен райондук «КЫЗЫЛ ТУУ» гезитинин 2001-жыл 9-июль санына Жазгүл Жапарованын «Манасты ким курган?» деген конкурска даярдаган, Мурзапар Үсөн менен дил маек макаласы жарыяланган эле. Мен мына ошол макалага токтолуп кетейин. Бул макалада Мурзапар Үсөндүн өзүнүн да тунук адамгерчилик сапаты байкалып турат, анткени ал, элге кызмат кылган адамдарды өтө баалаган адаты менен, каарманыбыздын жүзүн ачып берүүгө далалат жасаган эле.

Баткен районунун коомдук - саясий гезити

КЫЗЫЛ ТУУ

Гезит 1938-жылдан
23-февралдан бери
чыгып келатат.

№ 25 (2274)

9-ИЮЛЬ, 2001-ЖЫЛ.
ДУШҢБҮ

Келишимдин
баада

Манастын курулуш тарыхын жазууга мына ушул макала да түрткү болду окшойт.

Манастын бейитин издеп...» деген китебинен «Манас» эстелигин куруунун демилгечиси, уюштуруучусу жана жетекчиси жөнүндөгү ой-толгоосун китебинен окуп, автордун өзү менен маектешүүнү чечтим.» - деп баштаптыр.

Кабарчы: - *Мурзапар агай, «Кан Манастын бейитин издеп...» деген китебиңизде «Манас» эстелигин куруудагы окуяларды али ачпагандыгыңыз көрүнүп турат. Ал эстелик кандайча, кантип, кимдин жетекчилигинде курулгандыгына токтолуп кетсеңиз?*

Мурзапар Үсөн: - «Кан Манастын бейитин издеп...» китебимдеги каарманымды «Манас» эстелигинен айрып айтууга болбойт. Ошондуктан аны баштан айтайын.

Эрдик согушта гана жаралбайт, ал турмуштун ар кадамында күтүлүүчү нерсе. Согушта эрдик кокустан, же айласыздан жасалышы мүмкүн. Ал эми бейкутчулукта эрки катуу, элим-жерим деген атуулдук сезими бар, алдым-жугтумга барбаган, беттегенин бербеген жолборс мүнөз адам гана эрдик жасай алат. Адамдардын жасаган жумуштарынан улам, аларды «касиеттүү», же «кесепеттүү» деп коюшат эмеспи. Мына ошондой касиеттүү адамдар бийликте болушса, эл-жер үчүн көп нерселер жасалат. Ал эми кесепеттүүлөрдүн кесепетинен эч нерсе жасалбайт, жемей, уурдамай күчөп, эл азабы арылбай тура берет.

«Манас» эстелигин куруу мамлекеттик планда жок эле, аны куруу үчүн атайын каражат да жок болучу. Биз Гыламинин Абдрахмановдун атуулдук касиеттерин, анын түзгөн «Мурас» тарыхый уюмунда бирге аракеттенип жүрүп жакшы билип калганбыз. Тарыхый табылгаларыбызды чогуу талкуулап жүргөн күндөрдүн биринде, анын «Манас» баатыр эстелигин Баткен жергесинде куруу жөнүндөгү демилгесин биз да аткарылбачудай кабыл алганбыз. Анын Тургунбай агабыздын алдына бир канча жолу барып, ал кишинин «каржы жок кантип курулмак эле» деген сөзүнө болбой эле «бардыгын өзүм жасайм» деп көгөрүп, аны курулуш ишине баш-көз болуп берүүгө көндүргөнү эле, анын бирөөнү кайсы бир улуу ишке багыттоого көндүрө алган жөндөмдүүлүгүн көрсөтүп турат. Баштаган ишке баш-оту менен кирип, аягына

чыгармай адатын, чилденин каарына карабай Исфарадан чиркегичи бар машинага гипсти өзү жүктөп Бишкекке алып баргандыгынан эле көрсө болот.

Эстеликтин курулуш иштеринин жүрүшүндө тез-тез барып кабар алып, бул жигиттин аракетине таң калчубуз. Андай оор жумушка акысыз иштетүү, райондогу айрым мекеме-ишканалардын жетекчилерин көндүрүп жардамга чакыруу да ар кимдин эле колунан келе бербейт болчу.

Скульптура тоонун үстүнө курулуп, салмагы 400 тоннанын айланасында болсо керек эле. Адамдар тегиз жерде пайдубал куралбай жатса, биздин каарманыбыз ошончо жүктү тоонун башына көтөрүп чыгарып курганын элестетип көрүңүз, канчалык энергия, канчалык күч, канчалык уюштуруучулук, бул - баатырлык эмей эмне?

Бул курулушка бир да архитектор, бир да адиси бар курулушчу катышпагандыгы, ширетүү иштери, жогорку чеберчиликти талап кылган аппаловкаларды жана формаларды кыналаштырып коюу иштери, не деген укмуш, сөз менен аны түшүндүрүү да кыйын. Өзүңүз ойлоп көрүңүз, эстеликтин ичинде арматуралар тор токулгандай токулуп, бир-бирине ширетилген. Ал эми андагы колдун, буттун, ажыдаардын, кылычтын ичиндеги швелерлерди камырдай ийип, анын сыртынан бетон куйууну элестетинизчи. Бир барсак, Тургунбай агабыздын туушкан иниси Абдрахман Эрматов экөө түрдүү түстөгү кирпич бетондорду куюшуп, ошонун бышыктыгын текшерип олтурушат. Ал кирпичти ошол кызымтал тоонун өңүнө окшоштуруу керек экен, мына лаборатория дедим. Ошол бетондордун ичинен эң бышыгын жана тоого окшошун тандап, ошондой кошулмадагы бетон менен эстеликтин ичиндеги темирлерди бекитип куюшат экен.

Скульптуранын постаментинин үчтөн эки бөлүгүн кол менен, ташты, кумду, цементти, жогору көтөрүп чыгышып бүткөрүштү. Кийинчерээк автокран орнотушту. Бул курулуштун жүрүшүн башынан аягына чейин Туйгунов Акпарали досубуздун сүрөткө тартышы да эрдик болду.

Анткени, курулуш чындап эрдик экендигин фотосүрөттөр да көрсөтүп, баяндап турат.

Кабарчы: - *Мурзапар агай, ушунчаалык албан ири курулуш мамлекет тарабынан каржыланбаса, атайын долбоор болбосо, атайын адистер катышпаса, курулуш материалдары кандай*

каражатка алынып жатты, курулушка катышкан азаматтардын тамак-ашы кайдан келип жатты?

Мурзапар Үсөн: - Ғыламиндин айтчу: «Курулуштун башталарда Ош облаткомунан берилген акча алгачкы цемент, күйүүчү майга жарап берген. Ал акчага буюм теримдерди таап берүүдө Сейтказиев Имамали аке жакшы жардам берип турду» - дечү. Бирок ал каражат, көлдү толтуруудагы чөмүчтөгү суудай эле болуп калган эле. Курулуш материалдары суранып, жалданып болсо да табылып жатканы менен, курулушта иштегендердин ыссык тамагы курч маселе болуп турган. Биз барганда каарманыбыз ким кантип жардам берип жатканын сыймыктанып айтып калар эле, ошол адамдардын жардамы тууралу жазылып калар бекен дегени го. Айтып олтурса, кудайга шүгүр, жакшы адамдардан уучубуз куру эмес экен. Тамак-ашты Ғыламиндин үйүнөн ташып жеткире албай турганда, «Кызыл-Бел» адистештирилген чарбасынын директору Жолдошбай Момунов жакшы эле каралашып турду. Бирок ал киши курулуштун биринчи жылы аяктаганда кайтыш болуп кетет. Ошондо каарманыбыз Ғыламиндин, адамды кайсы бир жумушка ынандыруу касиетин дагын бир жолу көрсөтөт. Ал жумушчулардын тамак ашын чечүүдө Баткен райондук финансы бөлүмүнүн башчысы Ормонов Жалилди алып Ош областтык финансы бөлүмүнүн башчысы Эсен Мырзакалиловго кирип, командировочный дедиртип аз да болсо акча бөлдүртүп келет. Бирок ал да жетпей турганда, «Кызыл-Бел» чарбасына жетекчи болуп Сайназаров Токсон аке келгенде, «тамак-ашыбыз бир аз жанданып калды» - деп, жаш баладай сүйүнүп алыштыр, каарманбыз. Электр энергиясы менен камсыз кылып берип жатат деп, РЭСтин начальниги Кудайбердиев Кадыр Шариповичти, жолго шагыл төшөп, тегиздиктен тоонун үстүнө чейин шагыл менен жол салып берди деп, ДЭУнун начальниги Сафаров Камалди,

курулушту суу менен камсыз кылууга жардам берди деп, Сельводснабжениенин начальниги Мамадиев Ысман акени, ток менен иштөөчү бир автокранды берип турду деп, ПМКнын начальниги Мадалиев Акжолду каарманыбыз сыймык менен оозго алар эле. Курулуш ишине чындап өтө көп курулуш материалдары керек болгон, бир эле швелерлерин айтсак үрөй учат. Канчалаган арматураларды, машиналардын рамдарын алып келгенин мындай койолу, айкелдин өзөгү үчүн сатыкта жок шахтага колдонулчу швеллерлерди алып келгени эле үрөйдү учурат. Каарманыбыз үч жылдык өрүгүн сатып жиберип 32 даана швеллер алып келди эле, анысы жетпей, жаны машинасын сатып жиберип, дагын 33 даана алып келет. Башкалар үй, дүкөн салып, бай жашоонун аракетинде жүрсө, биздин каарман бүт тапканын Манастын курулушуна жумшап олтурса, мындай адамга кантип таазим кылбай койо аласың.

Кабарчы: - Мурзапар агай, сөзүнүзгө аралашы, айтыңызчы, бул киши кандай адам өзү, жакын жүрөсүз?

Мурзапар Үсөн: - Канчалык элге керектүү жумуш жасаса, ошонусуна кумарланган жигит. Атасы ыраматылык, алгачкы колхозду уюштуруучулардан болуп, согуш мезгилинде бүтүндөй малы-мүлкүн сатып, согушка салым катары бир танкага акча төккөн экен. Мусулман китептерин көп окуган молдо болуп, айылдагы болобу, өткөн-кеткен болобу, бей-бечараларга жардам көрсөтө берчү экен. Ал кишинин бир иниси милиция тармагында иштесе, бир иниси согушка барып кайтпай калат, ал эми кичүү иниси Каимов Имат Берлинге чейин барып, оор жаракат алып келет. Биздин каарманыбыздын мүнөзүн ушундай чөйрө жаратса керек. «Манас» скульптурасынын ачылып аземинде, дагын эле өз жанынан, курулушчуларга сый тамак уюштуруп, ошондогу курулушчулар алдындагы сөзү эсимде.

«Бул эстелик бирөөлөр үчүн Тургунбай агабыздын эмгегинин эстелиги, дагын бирөөлөр үчүн Манас атабыздын эстелиги, ал эми силер үчүн менин силерге жасаган үч жылдык мамилемдин эстелиги. Силер үй-тиричилигинерди таштап, айтканымды эки кылбай мени менен кошо

иштедиңер, бирөө жарымыңарга катуу тийген болсом, үзүр сурайм. Бул эстелик канча күн турса, силер ошончо күн элди элин-жерин сүйүүгө чакырып турасыңар. Менин силердин алдыңарда карызым, силердин эмгегинерди тарыхка калтыруу үчүн китеп жазып, атыңарды темирге жаздырып эстеликтин бир жерине кадап койуу. Силерге чын дилимен ыраазымын, ырахмат!» - деген болучу. Каарманыбыздын бул ишти да аткарышынан күмөн санабаса болот, ал сөздүн үстүнөн чыккан жигит.

Кабарчы: - *Мырзапар агай, угушубузга караганда, Сиздин каарманыңыз убагында акимдин биринчи орун басары болуп туруп көп курулуш иштерин бүтүргөн деп жүрүшөт.*

Мурзапар Үсөн: - Ал акимдин биринчи орун басары боло электе да көп жумуштарды бүтүргөн. Маданият үйүнөн мейманканага чейинки таштанды ташталган жерди ондоп, дагын эле мамлекеттен акча албастан ашар жолу менен имараттарды куруп салды, айланасын тосуп парк кылды. Таш скульптураларды жасатып борбордун көркүн ачты. Музей ачам деп, ашар жолу менен имарат курдурду эле (аны бүтүрүүгө Дастан Бердиев чоң көмөк берди), анысы «Карим табат, көрүм жейт» болуп, Майрам Акаевага урмат катары «Мэрим» фондусуна берип жиберешти. Бир күнү шаарыбызга өз күчүм менен тарых музейин салам деп чыгынып алган экен, кийин билсем, музей үчүн шаар ичинде жер жок имиш, мына сага замана деп калдым.

Биздин каарманыбыздын бир адаты, кары болобу, жаш болобу, улуту башка болобу, элге кызмат өтөгөндөр менен достошуп, ымалашып кетет. Райондогу крановщикпи, бульдозерчиби, ширетүүчүбү, алардын үйлөрүнө барып, алардын анча-мынча проблемаларын өзүнө алып, аларды райондогу кайсы бир олуттуу жумуштарга пайдаланууга жетишчү. Анын аралышуусу менен оорууканалар, мектептер, базарлар, каналдар, суу түтүктөрү оңолуп курулганын жакшы билебиз. Аларды өзүнчө китеп кылып жазса да болот. Азыр болсо, Гыламинин Абдрахманов облусубуздун резервдик полкунун командиринин орун басары, майор.

Кабарчы: - Мырзапар агай, Сизге толук эле түшүнгөндөй болдум. Айтыңызчы, «Манас» эстелиги азыр кандай камкордукта турат деп ойлойсуз?

Мырзапар Үсөн: - Бул эстеликти атайын коргоого алуу үчүн биздин каарманыбыз көп аракеттерди жасап жүргөн. Анын айланасы боюнча комплекстүү проект иштеп чыгып, аны ар тараптуу талкуулап, адистер менен макулдашып, аны бекиткенден кийин гана скульпторлорду, ишкерлерди чакырып иш баштайм деп жүрчү. Бул процедуралардын көбүн Гыламидин бүтүрүп койсо керек эле. Тоонун үстү, айланасы Манаска тиешелүү скульптуралар менен толукталып, түштүк тарабы скульптура, маданият, тарых, сейил багы болуп, ал эми түндүк тарабы тейлөөчү аймак болуп пландаштырып жүргөн, ага атайын чечим да чыккан. Бул максаттар колго алынбастан, туугандашып кеттиби, түндүк тарабы совхоздун айдоо жер балансында болбосо да үлүшкө деп берилип кетти. Келечекте ал жерлер маданий корук болуп түзүлө турган болсо, бир топ убарагерчиликтерди алып келеби дейм.

Эстеликтин айланасын көрктөндүрүү үчүн скважинадан суу чыгарылып, таза суу, электр энергиясы жеткирилип, түнү прожекторлор менен эстелик жарытылып турчу. Кийинки мезгилде свети өчүп, суусу куруп калыптыр. Бул жерди айлык төлөбөсө да чака менен суу куюшуп, айланасын тазалап олтурган Каламбек авабыз менен Ташкан эжебиздин эмгектерин да эрдик деп баалашыбыз керек.

Биздин каарманыбыз мезгилинде өзүнүн бир тууган Ташкан эжесин «мага Сиз көмөктөшпөсөңүз ким көмөктөшөт» деп, курулушка ашпозчу, Манаска кароол кылып алып келип, бир вагонетканы берип олтургузуп койгон эле. Кийин эжесине айлык таап берейин деп бийлик бутактарына кайрылса, «Манасты бирөө көтөрүп кетмек беле» деп жооп беришиптир. Ошого карабастан Манастын айланасын көрктөндүрүп, шыпырып тазалап, «шайык» болуп олтурушат. Борбордо Манас эстелигинин алдында Президент ант берип олтурса, эстеликтин натурасы ООНдун залында турса, улуттук акчабыздын ажарын ачып турса, ал эми Баткенде бул эстелик алдына конокторбу, жаңы

үйлөнгөндөрбү келишип эс алып, чээр жазып кетип жатышса, биздин «Манас» эстелигине карата мамилебиз, өзүбүздүн руханий деңгээлибизди көрсөтүп турат.

«Төрөлгөн баланы төрөгөн эне гана асырай алат» демекчи, ал жердин ажарын Гыламидиндин деңгээлиндей эч ким ача албайт деп ойлойм.

Кабарчы: - *Мырзапар агай, акыркы суроом. Бул Манас эстелиги эч жерде катталганбы?*

Мурзапар Үсөн: - Гыламидин экөөбүздүн Манас тууралуу топтогон маалыматтарыбызды «Манас» энциклопедиясынын жооптуу кызматкерлерне тапшырсак алышкан, Гыламидин ал жерге «скромничит» этип, «Манас» эстелиги, «Мурас» тарыхый иликтөө уюму тууралуу маалыматтарды бербей коюптур, аны анан мен берип, өзүмүн чыгармама да кийрип жатпаймбы. Анын энциклопедияга берген маалыматтарына, айрыкча Анжиян шаары тууралуу маалыматына карап, анын аты-жөнү авторлордун башына коюлган.

Анан, бул «Манас» эстелиги, мамлекеттик эмес «Саң-Сарай» тарыхый этнографиялык музей коругунун балансасында турат. Ал музей корукту да ушул Гыламидин уюштурат. Анын аймагындагы Ак-Таш тоочосунда ташка чегилген байыркы сүрөттөр арбын кезигет. Биздин карман ал сүрөттөрдү «кыргыздын байыркы таш паспорттору» деп койот. Ошолорду баалап музейди уюштурган.

Кабарчы: - *Ырахмат, Мурзапар агай, куруп берген маегиңизге! Бул курулуш жөнүндө окурмандар кыйла түшүнүк алып калар деп ойлойм.*

Мурзапар агабыздын Гыламидинге берген баасы, гезитте макала болуп ушинтип берилген.

Баткендеги Манас эстелиги тууралуу, эки томдук «Манас» энциклопедиясында мындайча айтылат: «Манас, академик Тургунбай Садыковдун скульптурасынын көчүрмөсү. Баткен районундагы Базар-Башы кыштагынын түндүгүндө,

Баткенден 2 км., Өзбек, Тажик республикаларына кеткен магистралдардын кесилишиндеги тоонун үстүнө орнотулган. Узуну 13 м., бийиктиги 16,5 м., туурасы 3,5 м., салмагы 360 тоннанын айланасында. Скульптура 1989-92-жылдары райондук маданият кызматкерлеринин (жетекчиси Г.Абдрахманов) күчү менен бүтүрүлгөн».

Гыламиндин кайсы убакта болсо да элге пайдам тийип калса экен деп далалат кылып жүргөнү. Анын тарыхый гана эмес, тарбиялык нуктагы макалалары борбордук гезиттерде байма-бай чыгып турат. Кээде анча-мынча куплеттерди да кураштыра койот. Гыламиндин кандай инсан экендиги, анын учкул сөздөрүнүн эле байкалып калат.

Айрымдарын көрсөтө кетели:

Тарыхын жоготкон эл, куураган дарак сымал,
башкалардын очогунда отун болууга гана жарайт.

Элин коргоп эр болуу – Эне сүтүн актаганы.
Жерин коргоп шер болуу – Ата намысын сактаганы.

Эл тарыхын айта жүр, элин сени эскерер.
Бабалар даңкын айта жүр, балдарың сени эскерер.

Тарых тепкичи канчалык бийик болсо,
келечек ошончолук кенен көрүнөт.

Өз тарыхына кайдыгерлик пастык болор.
Сенин тарыхыңа кайдыгерлик кастык болор.

Эл тарыхын билбеген, ата-энесин унутат,
Жер тарыхын билбеген, айбан болуп улунат.

Замандын тамыры - тарых, мөмөсү - келечек.

Чеги жоктон аалам бар, түбү жоктон илим бар

Ата тарбиясын көрбөгөн,
Кадыр-баркка жетеби?
Эне мээримин татпаган,
Эркелегенди билеби?

Басалбай жатып тердеген,
Унаа болуп жалчыбайт.
Озунуп салам бербеген,
Адам болуп жарыбайт.

Бакыл адам - тууган болсо да кас,
Накыл адам - бегана болсо да дос.

Кара чыкса даныңан, наның бузулар,
Жаман чыкса аранан, элиң бузулар.

Аранардан бакыл чыкса, бытырайсың,
Башыңарда накыл турса, бапырайсың.

Токулуу эшек кепшебейт,
Тукумдуу тоок семирбейт.

Кой аксагы менен миң болбой калсын,
Адам аймагы менен журт болбой калсын.

Бийикте асылган сүткө жетпестен,
«Сасык» деген мышык болор,
Акылдуунун айткан сөзүн түшүнбөстөн,
«Тантык» деген наадан болор.

Унутпагын: Сага болгон жакшылыкты.
Өзүңөн кеткен каталыкты.
Унуткун: Сага жасалган жамандыкты,
Өзүң жасаган жакшылыкты.

Бирөөнү алдаганың – өзүңдү алдаганың,
Алдоого барганың – тунгуюкка камалганың.

Анын бул учкул сөздөрүнүн ичинен,

«Элин коргоп эр бөлүү – Эне сүтүн актаганы.

Жерин коргоп шер болуу – Ата намысын сактаганы»
деген сөзү көп жылдар бою Баткен шаарынын Лейлек
тараптан келе жаткан тарабында жазылып турчу.

Биздин каарманыбыз менен бирге иштешкен, бирге
жүргөн, аны менен жакындан маек курган, жок эле дегенде
анын жасагандарына сырттан болсо назар салган адамдар,
анын ким экендигин урмат кыла эскерип келишет.

Мамлекеттен тыйын албай «Манасты» курууда эмне
деген гана эмгек, эмне деген нерв, канчалаган акча кетпеди,
уюштуруучулук, максатка жетүү, айтор бүгүнкү күндөрү
эртели кеч бул жерде болуп жаткан элдин берген баасы күн
өткөн сайын жогорулап жатса, бул эмгекке карта кайсы
бийлик болсо да өз баасын берип койсо жакшы болмок.

Жусуп Айдартеги.

Кыргызстан Жазуучулар Союзунун мүчөсү.

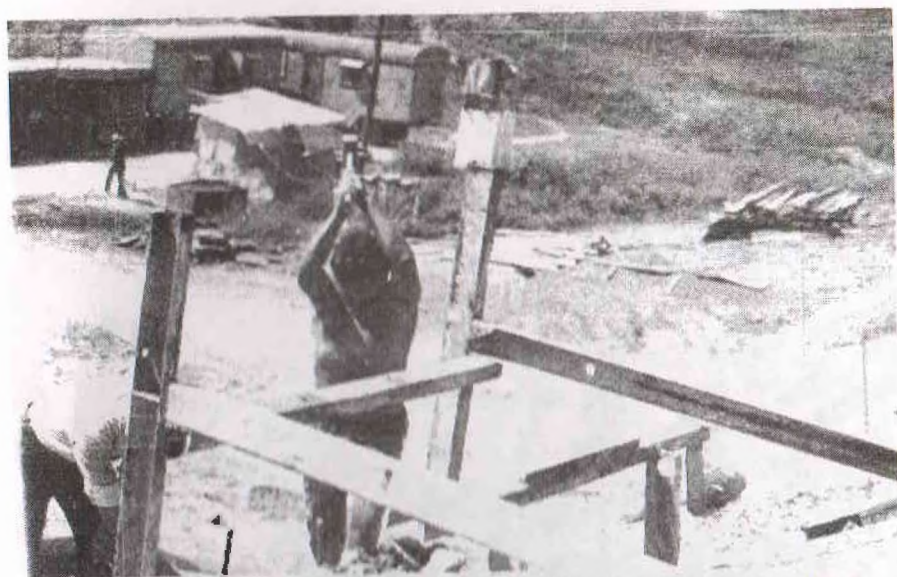
«Манас» айкели, мына ушул эки достун
аракетинин эстелиги да болуп калды.

Ар бир иш ийне-жибине чейин макулдашылып,
анан жасалып жатты.

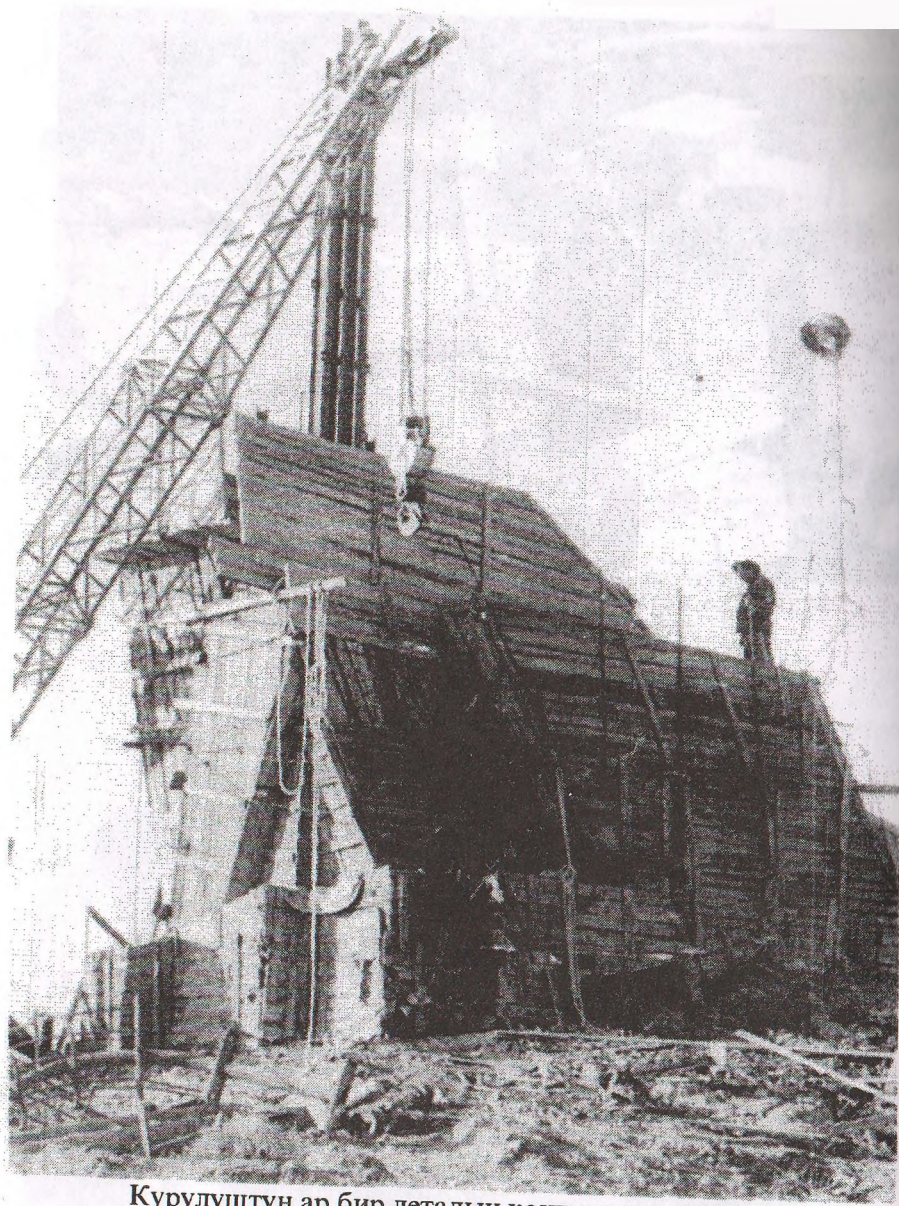
Мадалиев Акжол менен Сафаров Камалдин жардамдарын
сыймыктануу менен эскерилет.

Максатка жетүүдө Гыламиндин дайыма шымалана кирет.
Арт жакта жатакана, ашканалары.

Жигиттерин шердентип, өзү кошо иштешчү.

Курулуштун ар бир деталын контролдоп турар эле.

Анын төрт жыл ичинде ойлонбогон, кыйналбаган
күнү болбоду окшойт.

Москвадан «Время» берүүсүнүн кабарчысы Федоров финансы базасы жок болсо курулуш материалдар кайдан табылып, акча албай жумушчулар кандай духта иштеп жатканына кызыкты.

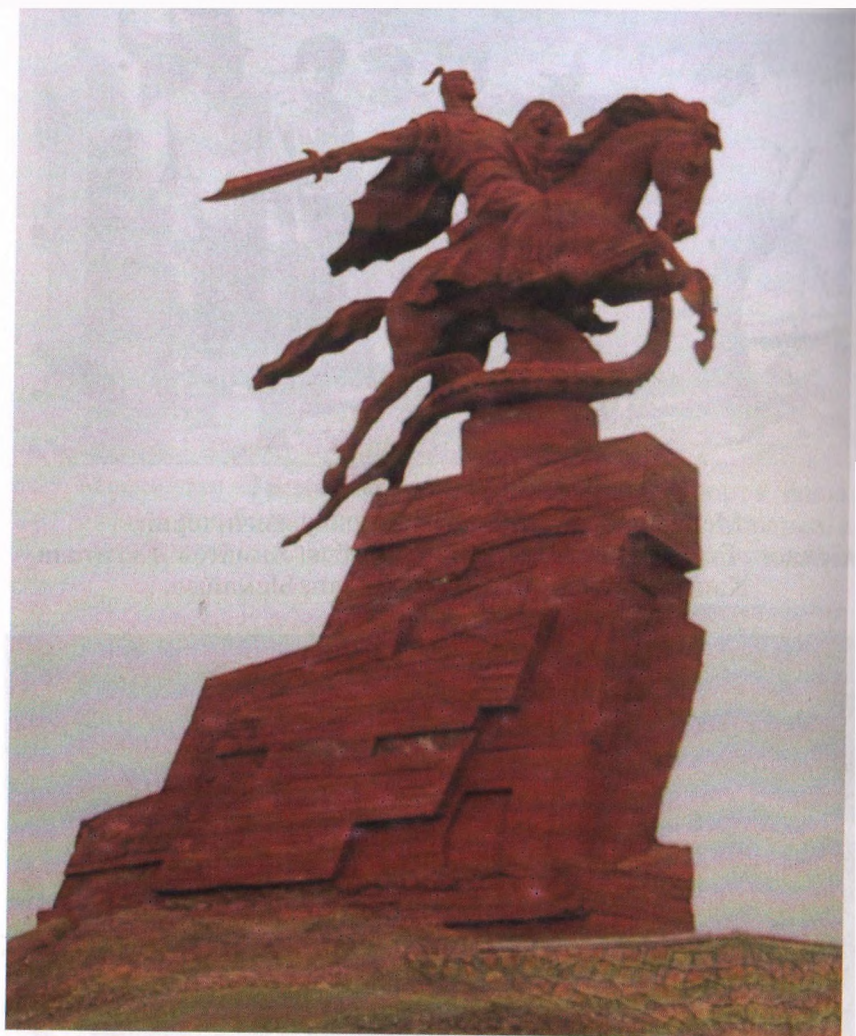
Солдон онго: Биздин каарман, Федоров, Бокоева Б.А., Тургунбай агабыз, Федоровдун оператору, Анарбай досубуз.

«Менин лашкарларим» - деп койчу жигиттерин.
Солдон: Гыламидиндин өз уулу Аскарбек, Акматов Жигитали
Калыкович, Сабыр, Абдыманнап, Ысмайыл, ..

«Ишиң жүрүшө баштаганда, кебетең да оңоло баштайт экен»
деп тамашалап койчу.

Төрт жылдык фанаттык жумуштун акыретин
жаман болгон жок.

Ормонов Жалил (Али) Калпаевич.

1989-95-жылдары Баткен райондук
финансы бөлүмүнүн башчысы

Ормонов Ж.К. Гыламиндин Абдрахманов тууралу:

«Союз мезгилинде райондун бюджетинин киреше жана чыгаша бөлүктөрүнө контролдук цифра (сумма) республиканын Финансы Министрлиги тарабынан ар бир статьясы бекитилип берилчү. Ал статьяларды эч ким өзгөртө албай, бир тыйын башка максатка жумшалбайт эле. 1989-92-жылдары республикалык жана райондук бюджетте «Манасты» Баткенде курууга акча каралган эмес. Ал мезгилде Союз ыдырай баштап, акча каражаты кескин дефицит боло баштаган. Мына ушундай мезгилде, эч кандай долбоору же финансылык каражаты жок. Г.Абдрахманов өз күчү менен «Манас» скульптурасын, район борборунда маданият үйүнөн мейманканага чейинки аралыкты тосуп, маданият борбору деп имараттарды курду, жылытуу системаларын жасап, музей курган эле. Бул кишидей эч ким иштей элек, балким иштей да алышпайт болуу керек. Анын зоболосу күн өткөн сайын жогорулап, аты сыймык менен аталып кала берет деп ойлойм» – деп айтат.

1. ЭСТЕЛИГИ БАТКЕНДЕГИ МАНАСТЫН

*Суктанышсын, таңданышсын, карашсын,
Кеп-сөз кылып анда-мында талашсын,
Эртеңкиме жол аччуудай заңкайып –
Турат ана, эстелиги Манастын!*

*Турат ана, тогуз жолдун тоомунда,
Сүрүн туюп келбөөчүдөй жоо мында.
Ырас бүгүн керек бизге ынтымак
Ынкылапчыл урпактардын доорунда!*

*Манас ата жалаңдатып кылычын,
Аттангандай коргоп элдин ырысын,
Урпагына баратабы жол ачып –
Кылымдарды таңдандыраар күн үчүн?*

*Каршы турар душман чыкпас астыңан,
Ай-ааламга алып учсун Аккулаң,
Кылымдарды дүңгүрөтүп кыргыздар –
Уул төрөлсүн өзүң сыңар калкыңан!*

*Суктанышсын, таңданышсын, карашсын,
Кеп-сөз кылып анда-мында талашсын.
Эртеңкиме жол аччуудай заңкаят –
Эстелиги Баткендеги Манастын!*

2. КАЧАН ДОСУМ ЗАРДАЛЫГА БАРАБЫЗ?

Токтолдукпу, токтолгондой санаабыз,
Кат-кабарсыз алыстоодо арабыз.
Айгул-Тоого дагы качан суктанып –
Качан досум, Зардалыга барабыз?

Бу Жалганга бейиш болуп түшкөндөй,
Жергең кайда кереметтүү түштөрдөй?
Жарпты жазаар торгой ырын угам деп –
Жазды күтөм жаштыгымды күткөндөй...

Ылдам элек, ысык элек жаш кезде,
Сагынчыңды жаз кушундай апкел де,
Өрүк гүлү төгүлөлек кезинде
Өзүм арзып барсамбы дейм Баткенге!..

Гүлдөр үчүн жашагандай бал аары,
Самаганым улуу тоонун карааны.
Чакыр досум, кут орногон жергеңе –
Чакыр досум, сагынычты жазалы!

Токтолдукпу, токтолгондой санаабыз,
Кат-кабарсыз алыстоодо арабыз.
Айгул-Тоого дагы качан суктанып –
Качан досум, Зардалыга барабыз?

13.02.2012-ж.

Маркбай Ааматов, акын, КРнын
Маданиятына эмгек сиңирген ишмер

Зак. 587. Тираж 200.

Типография Управления делами Президента Кыргызской Республики

Типография управления делами Президента
Кыргызской Республики